

اثر صنعت بیمه بر رشد اقتصادی کشورهای منطقه منا (طی دوره ۲۰۱۰-۱۹۹۷)

فرزانه جهانی^۱

علی دهقانی^۲

پذیرش: ۱۳۹۰/۱۲/۸

دریافت: ۱۳۹۰/۱۰/۸

چکیده

مقاله حاضر به منظور بررسی تاثیر صنعت بیمه به عنوان یک نهاد واسطه گر مالی بر رشد اقتصادی در کشورهای منتخب منطقه منا که شامل کشورهای الجزایر، بحرین، مصر، ایران، اردن، کویت، لبنان، مراکش، عمان، قطر، عربستان سعودی، تونس، ترکیه، امارات متحده عربی، قبرس، مالتا و اسرائیل (رژیم صهیونیستی) می باشد، با استفاده از روش های اقتصاد سنجی مبتنی بر شیوه تحلیل استنباطی و به کار گیری روش داده های تابلویی، تاثیر صنعت بیمه بر رشد اقتصادی کشورهای مورد نظر طی دوره ۱۹۹۷-۲۰۱۰ بررسی گردیده است. بر اساس نتایج حاصل از برآورد پارامترهای مدل ایهلان ملاحظه گردید که تمام متغیرهای تحت بررسی اثر مثبت و معنی داری بر رشد اقتصادی کشورهای تحت بررسی داشته اند. از میان متغیرهای تحت بررسی بیشترین اثر را بر رشد اقتصادی، رشد شاخص اشتغال نیروی کار داشته است به نحوی که افزایش ۱ درصدی در شاخص اشتغال سبب افزایش در رشد اقتصادی به میزان ۰/۳۴ درصد گردیده است. همچنین افزایش یک درصد در متغیر آزاد سازی تجاری سبب افزایش ۰/۱۳ درصد در رشد اقتصادی و متغیر تشکیل سرمایه ثابت ناخالص نیز سبب افزایش ۰/۰۸ درصد در رشد اقتصادی گشته است. افزایش یک درصد در ضریب متغیر حق بیمه سرانه باعث افزایش ۰/۲۳ درصدی در رشد اقتصادی شده است. به عبارتی اثر صنعت بیمه بر رشد اقتصادی کشورهای مذکور قابل توجه بوده و اهمیت گسترش بیمه در این کشورها تبیین می گردد.

واژگان کلیدی: صنعت بیمه، رشد اقتصادی، منطقه منا، حق بیمه.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
رتال جامع علوم انسانی

۱. کارشناس ارشد اقتصاد گرایش علوم اقتصادی، دانشگاه آزاد واحد تهران جنوب (نویسنده مسئول)، farz.jahani@gmail.com

۲. عضو هیئت علمی دانشگاه آزاد واحد تهران جنوب، Email: dralideghani@gmail.com (این مقاله از پایان نامه ای استخراج

شده که با همکاری و حمایت پژوهشکده بیمه انجام پذیرفته است).

۱- مقدمه

پیشرفت بیمه با توسعه اقتصادی کشورمقارن است. ترمیم و وضع اقتصادی یک کشور و افزایش مبادلات و ترقی سطح زندگی و توسعه سرمایه گذاری موجب پیشرفت بیمه در آن کشور می شود و متقابلاً پیشرفت و اشاعه بیمه نیز به بهبود وضع معیشت افراد کشور و حفظ ثروت ملی و تشکیل پس اندازهای بزرگ کمک می کند. صنعت بیمه از دو جهت توسعه سرمایه گذاری ها را در سیستم های اقتصادی موجب می گردد. از یک سو با تضمین و پوششی که ارائه می نماید اثرات عوامل تهدید کننده ی سرمایه گذاری ها را کاهش می دهد که نتیجه آن گسترش سرمایه گذاری ها می باشد و از طرف دیگر، شرکت های بیمه از محل منابع مادی که در اختیار دارند به عنوان سرمایه گذار در فعالیت های مختلف اقتصادی- بازرگانی شرکت می جویند و از این طریق در هموار نمودن راههایی که به توسعه کشور منتهی می شوند نقش مهمی را ایفا می کنند. رشد اقتصادی کشورها، در گرو سرمایه گذاری های جدید است و سرمایه گذاری های جدید در صورتی امکان پذیر است که اولاً دسترسی به منابع سرمایه وجود داشته باشد و در ثانی مکانیزم هایی برای حفظ سرمایه گذاری ها در مقابل خطرات گوناگون که آنها را تهدید می کند، داشته باشند و بنابراین، موسسات بیمه به صورت یکی از نهاد های بازار مالی در فرآیند ایجاد پس انداز و تجهیز سرمایه و در نهایت رشد اقتصادی از اهمیت زیادی در اقتصاد برخوردارند. لذا سالهای اخیر بررسی نقش بیمه در رشد اقتصادی مورد توجه اقتصاددانان قرار گرفته است. در این مقاله سعی خواهد شد تا با توجه به تشابه بازار های مالی کشورهای منطقه خاورمیانه و شمال آفریقا^۱ و قرار داشتن ایران در این منطقه با استفاده از روش داده های ترکیبی اثر صنعت بیمه بر رشد اقتصادی این دسته کشورها بررسی شود.

۲- سؤالات تحقیق

- ۱- آیا حق بیمه سرانه بر رشد اقتصادی کشورهای منطقه مناطی دوره ۱۹۹۷-۲۰۱۰ اثر مثبت دارد؟
- ۲- آیا درجه آزادی اقتصادی بر رشد اقتصادی کشورهای منطقه مناطی دوره ۱۹۹۷-۲۰۱۰ اثر مثبت دارد؟

۳- فرضیه های تحقیق

۱- حق بیمه سرانه بر رشد اقتصادی کشورهای منطقه منا طی دوره ۱۹۹۷-۲۰۱۰ اثر مثبت و معنی داری دارد.

۲- درجه آزادی اقتصادی بر رشد اقتصادی کشورهای منطقه منا طی دوره مزبور اثر مثبت و معنی داری دارد.

۴- اهداف تحقیق

نقش صنعت بیمه در فعالیت های اقتصادی که با ارائه پوشش های لازم به ریسک های اقتصادی، سیاسی، اجتماعی، کافی را برای صاحبان عوامل تولید فراهم می کند تا با آسودگی و آرامش کامل به صحنه های اقتصادی وارد شوند، زبر کسی پوشیده نیست. بیمه گران با گسترش پروژه های سرمایه گذاری و با تشویق کارایی اقتصادی به اقتصاد ملی کمک می کنند. تقویت پیوند بین بیمه و سایر بخش های مالی نیز بر نقش شرکت های بیمه در رشد اقتصادی تاکید می کند. بیمه ها همانند بانک ها و بازارهای سرمایه نیازهای واحد های شغلی و خانوارها را در واسطه های مالی تامین می کنند. از طریق پذیرش خواسته های بیمه گذار شرکت های بیمه حق بیمه ها را جمع آوری کرده و صندوق های ذخیره به وجود می آورند. بنابراین شرکت های بیمه با افزایش جریان نقدینگی درونی در بیمه گذاران و نیز به واسطه ایجاد حجم زیادی از دارایی های جابجا شده به بازار سرمایه نقش مهمی را ایفا می کنند و از این رو در رشد اقتصادی سهم می شوند. فعالیت های اقتصادی اعم از تجاری یا غیرتجاری همواره با ریسک عواید منفی، ضرر و خسارت ناشی از بلایای طبیعی جراثم مالی، سرقت، سوانح و خطرات تخریب و از بین رفتن عوامل تولید و یا محصول روبرو هستند. بیمه با جبران خسارت و کاهش ریسک فعالیتهای اقتصادی، عدم اطمینان ها و نوسانات نامنظم قادر است چرخه های اقتصادی را ملایم تر ساخته و اثرات منفی بحرانها را بر متغیرهای خرد و کلان اقتصاد تضعیف سازد.

ازسوی دیگر شناسایی رابطه بیمه و رشد اقتصادی و بازار سرمایه و مالی از آنجا ناشی می شود که مشخص می نماید عوامل موثر بر رابطه مذکور می تواند به برنامه ریزی بهتر در اقتصاد و صنعت بیمه کمک نمایند و از این طریق، تعدادی از اهداف صنعت بیمه که سالم نگه داشتن چرخه اقتصادی جامعه از راه حفظ ثروت ملی، ایجاد اعتبار و توسعه مبادلات اقتصادی، تضمین سرمایه گذاری، تاثیر بر موازنه تجاری، توسعه سرمایه گذاری ها، افزایش پسانداز ملی، تامین آرامش و امنیت اقتصادی و اجتماعی و در نهایت، ایجاد محیط آرام برای افراد جامعه است، بهتر تامین خواهد شد.

توجه به ترکیب بزرگتر بیمه در بخش مالی، اهمیت رابطه بین بخش بیمه و رشد اقتصادی بیش از دو دهه است که به اثبات رسیده است. صنعت بیمه جهانی رشد سالانه بیش از ۱۰٪ را از سال ۱۹۵۰ داشته است که خیلی بیشتر از رشد جهانی اقتصاد می باشد.

۵- مطالعات پیشین

جهانگرد (۱۳۹۰) در مقاله خود به بررسی آزمون علیت رابطه رشد اقتصادی و رشد بیمه و همچنین نقش و اهمیت بخش بیمه در اقتصاد ایران پرداخته است و به این نتیجه رسیده که، رابطه حق بیمه در ایران با رشد اقتصادی رابطه یک طرفه و از سوی حق بیمه به سمت رشد اقتصادی بوده که این رابطه ناشی از حق بیمه های غیر زندگی است. در خصوص بیمه های زندگی، رابطه ای بین رشد اقتصادی و رشد بیمه های زندگی قالب تایید نمی باشد. سلطانی (۱۳۹۰) در پژوهش خود به منظور بررسی رابطه میان توسعه بخش بیمه و رشد اقتصادی در ایران و کشور های منتخب دارای بازار مالی در حال توسعه که شامل کشور های الجزایر، اندونزی، مالزی، پاکستان، ترکیه، فیلیپین، مصر و هند می باشند، با استفاده از روش های اقتصاد سنجی مبتنی بر شیوه تحلیل استنباطیو به کار گیری روش داده های پانلویی، جایگاه بیمه در بازار سرمایه و نقش آن در رشد اقتصادی کشور های مورد نظر طی دوره ۲۰۰۹-۱۹۷۶ بررسی گردیده است. بر اساس نتایج حاصل از برآورد پارامتر های مدل ملاحظه گردید که تمام متغیر های تحت بررسی اثر مثبت و معنی دار بر رشد اقتصادی کشور های تحت بررسی داشته اند.

وب، گریس و اسکیر (۲۰۰۲) به بررسی تاثیر بانک و بیمه بر رشد اقتصادی ۵۵ کشور طی دوره ۱۹۸۰ تا ۱۹۹۶ با روش تحلیل داده های پانل پرداختند و بدین نتیجه رسیدند که بیمه و بانک بر رشد اقتصادی تأثیر دارند و اثر مشترک این دو روی رشد اقتصادی بیشتر است. ایهلان (۲۰۱۱) به بررسی رابطه بیمه و رشد اقتصادی کشورهای عضو سازمان توسعه و همکاری پرداخت و نتیجه گرفت که بین بخش بیمه و رشد اقتصادی ارتباط مثبتی وجود دارد.

۶- چهار چوب مدل و مبانی نظری

۶-۱- مراحل توسعه بیمه و رشد اقتصادی

شکل (۱) رابطه بین رشد تولید ناخالص داخلی و رشد بیمه غیر زندگی به صورت منحنی S برای ۵۹ کشور دنیا در دوره (۱۹۶۰-۲۰۰۰) را نشان می دهد. بر اساس این شکل چهار مرحله توسعه در مورد بازار بیمه قابل مشاهده است که در شکل (۲) ارائه شده است. مرحله نهفتگی و سکون،

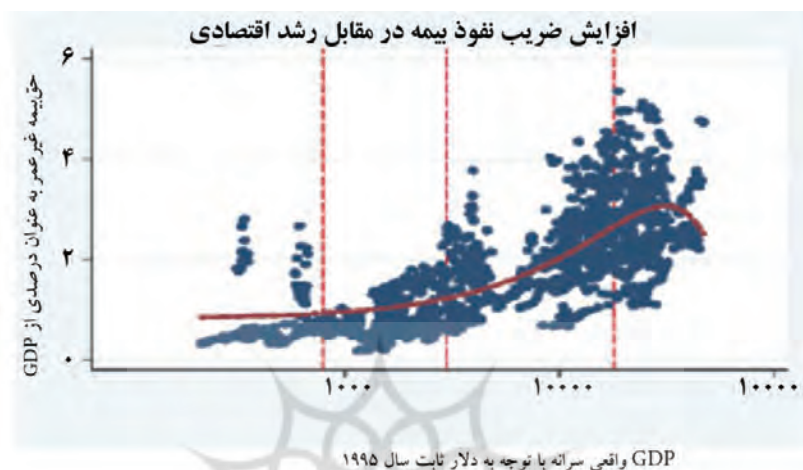
مرحله رشد اولیه، مرحله رشد مداوم و مرحله بلوغ. این ارتباط کلی در مطالعات ارباس و سائز (۲۰۰۵)، سویس (۲۰۰۴) و اوترلیو (۱۹۹۶) مورد بررسی قرار گرفته است. در شکل (۲) که به صورت منحنی S نشان داده می شود سطح توسعه بازار بیمه را برای کشورهای در حال توسعه و توسعه یافته نشان می دهد. کشورهای زیر سطح منحنی بازار ضعیف تری نسبت به سطح متوسط توسعه یافته ها دارند و در اصل داراییک شکاف توسعه بیمه هستند. شکاف بیمه (عدم تطابق بین عرضه و تقاضای خدمات بیمه) زمانی در عمل مشاهده می شود که بازار بیمه زیر ساخت و سرمایه کافی برای پاسخ به تقاضای اقتصاد نداشته باشد. زمانی که این شکاف بزرگ وجود داشته باشد منافع بالقوه مداخله بیمه و بخش مالی در اقتصاد بیشتر می باشد.

چهار مرحله توسعه بازار بیمه در شکل (۲-۲) نشان داده شده است که توسط خطوط نقطه چین تفکیک شده اند. کشورهای در مراحل رشد اولیه که در حال دریافت خدمات فنی هستند اگر زودتر به سمت رشد پایدار حرکت کنند ممکن است منافع بیشتر و سریعتری از یک واحد دلار سرمایه گذاری نسبت به کشورهای در مرحله رکود بدست آورند. در طول مرحله رشد پایدار، بازار بیمه و توسعه اقتصادی به شدت حرکت مثبت و رو به جلو دارند و پتانسیل ایجاد یک بازار قوی بیمه می تواند فراهم شود. این مهم پیش از رسیدن به مرحله بلوغ قابل پیش بینی است. این مشاهده می تواند نتایج بیشتری را در خصوص کشورهای ارائه دهد که عبارتند از کشورهایی که نزدیک به ورود به مرحله رشد پایدار هستند بازار بیمه توسعه یافته تری دارند، کشورهایی که شکاف عظیمی در توسعه بیمه دارند. استفاده از داده های بیمه و توسعه اقتصادی نشان می دهند که کشورهای مصر و آرژانتین در مراحل اولیه رشد بازار بیمه دنیا در سال ۲۰۰۳ بودند و عملکرد کشور مصر نسبت به آرژانتین در موقعیت ضعیف تری است (USAID, 2006).

۲-۶- ویژگی های مرحله سکون

در مرحله اول از توسعه بیمه بازار بیمه در گیر ایجاد خلق پیش شرط برای مبادلات بیمه است. در این مرحله بدلیل نبود مصرف کنندگان و شرکت های بیمه برای ورود به قراردادهای بیمه ای شرایط بحرانی وجود دارد. برخی پیش شرط های اساسی در این مرحله توسعه بیمه عبارتند از: ثبات سیاسی، حقوق مالکیت معنوی، آزادی شرکت ها، پاسخ دهی، اجرای قرارداد (USTD, 2006).

شکل ۱- رابطه بین رشد تولید ناخالص داخلی و رشد بیمه غیر زندگی به صورت منحنی S برای ۵۹ کشور دنیا در دوره (۱۹۶۰-۲۰۰۰)

منبع: USAID, 2006

۳-۶- ویژگی های مرحله سکون

در این مرحله برخی بازارهای بیمه در سطح پایین عمل می کنند و برخی پیش شرط ها برای مبادلات بیمه ای ایجاد شده است. کشورهایی که تحول اقتصادی و سیاسی را تجربه کرده اند و هنوز سطح درآمد، مقیاس اقتصادی آن پایین و به ثبات اقتصادی نیازمند ارائه این عوامل است که اگر آنها گسترش یابند دستیابی به مراحل بعد رشد و توسعه بیمه امکان پذیر است. این عوامل و ویژگی ها عبارتند از: درآمد و ثروت پایین، عدم کفایت مقیاس ریسک های بیمه، بی ثباتی اقتصاد کلان، محدودیت های بازار.

۴-۶- ویژگی های مرحله رشد مداوم

بازار بیمه در این مرحله، در یک محدوده مجهز اقتصادی، قانونی و سیاسی فعالیت می کند و نیازهای اساسی بازار بیمه ایجاد شده و لذا سریعاً به نیازهای مالی و اقتصادی پاسخ کارا و مولد می دهد که این عوامل عبارتند از: درآمد، مقیاس، توسعه بازاری مالی، اجرا، کارایی قضایی و شفافیت.

۶-۵- ویژگی های مرحله رشد مداوم

در مرحله بلوغ بازار بیمه، رشد آهسته مجدداً بر بازار بیمه حکفرما می شود و ممکن است حتی با یک وقفه نسبت به رشد اقتصادی اتفاق بیفتد. بازار بیمه به کشف ریسکهای جدید و ارائه راه حل های جدید برای پوشش آنها می پردازد، اما منافع آن نسبت به مرحله قبل رشد و توسعه بازار بیمه کمتر است. همانطور که ملاحظه شد قدرت پیوند بین بخش بیمه و رشد اقتصادی ایستا نیست در حالی که ارتباط بین بانک، بازار سرمایه و رشد اقتصادی با سطح توسعه اقتصادی تغییر می کند، رابطه بین بیمه و رشد اقتصادی نیز تغییر می کند. بخش بیمه در کشورهای توسعه یافته مجموعه کاملی از محصولات و خدمات تخصصی شده و کلان آموزش دیده و باتجربه را ارائه می دهد و پوشش بیمه به عنوان یک ارزش مهم شناسایی می شود. به نظر می رسد که درآمد یا تولید ناخالص داخلی یک سرمایه معنادارترین تأثیر را با پیروی از نرخ بهره و تورم بر مصرف بیمه دارد. اهمیت قیمت بیمه برای تقاضای بیمه مبهم است، اما مطالعات بسیاری بیمه را یک کالای لوکس (با اشاره به کشش درآمدی بیشتر از واحد) یافته اند. (USAID, 2006)

شکل ۲- ضریب نفوذ بیمه عمر

منبع: USAID

۶-۶- ویژگی های مرحله رشد مداوم

صنعت بیمه در خاورمیانه و شمال آفریقا معروف به "منا" (MENA) نسبتاً جوان و کمتر توسعه یافته است و در قیاس با کشورهای توسعه یافته اقتصادی نوپا می باشد. هرچند در طی پنج سال گذشته منطقه شاهد رشد بیمه بوده است ولی راه درازی را برای تبدیل شدن به کانون بیمه در جهان پیش رو دارد. منطقه منا هم از نظر شدت بیمه و هم از نظر ضریب نفوذ که از نظر کلی شاخصه ای پذیرفته شده بلوغ بازار بیمه می باشند پشت سر بازارهای در حال ظهور و توسعه یافته قرار دارد. مجموع حق بیمه در منطقه منا در سال ۲۰۰۸ در حدود ۱۴ میلیارد دلار بوده که شامل ۳ میلیارد حق بیمه زندگی و ۱۱ میلیارد دلار در بخش غیر زندگی می باشد و در مقایسه با کشورهای

توسعه یافته بازار بیمه مثل اروپا (۱,۷ تریلیون دلار) و آمریکا (۱,۴ تریلیون دلار) و ژاپن (۶۷۵ میلیارد دلار) سهم بسیار کوچکی از بازار بیمه جهانی را در بر دارد. سهم بیمه غیر زندگی ۸۱٪ و سهم بیمه زندگی ۱۹٪ طی سال ۲۰۰۸ می باشد. بیمه زندگی در منطقه منا در طول سال ۲۰۰۸ به میزان ۲۴ درصد رشد یافته و تقریباً تمام کشورهای منطقه به این رشد کمک کرده اند. عربستان سعودی که هنوز هم پایگاهی کوچک به شمار می رود میزان رشد ۸۱ درصدی را ثبت کرد که به دلیل افزایش شهرت حق بیمه شریعت می باشد. در سال ۲۰۰۸ حق بیمه غیر زندگی در منطقه منابه دلیل رشد قوی در عربستان سعودی و امارات به میزان ۳۱ درصد رشد کرد. بیمه اجباری بخش هایی همچون موتور و بهداشت به تقویت رشد در این بازارها ادامه دادند.

تا سال ۲۰۰۸ سه بازار بزرگ بیمه از نظر مجموع حق بیمه در خاورمیانه و شمال آفریقا عبارتند از: امارات متحده عربی، عربستان سعودی، مصر و این منطقه تنها در بردارنده ۰/۳٪ کل حق بیمه در جهان می باشد. امارات متحده عربی در منطقه خاور میانه پیشتاز لیست است درحالی که مصر در آخرین رتبه قرار دارد. مطالعات انجام شده مبین این حقیقت است که اعتقادات مذهبی (مخصوصاً به دین مبارک اسلام و اعتقاد مسلم به اینکه هرچه خداوند متعال می خواهد همان خواهد شد، و اختیار امور کمتر در دست انسان است)، سطح پایین آموزش، اطلاع رسانی نسبت به خدمات بیمه، بالا بودن سهم مخارج مصرفی نسبت مخارج سرمایه گذاری و پس انداز از درآمد، مقررات بازدارنده بر سر راه سرمایه گذاران داخلی و خارجی و ایجاد اطمینان برای جذب منابع مالی بیشتر، موانع قانونی و یا ساختاری بازدارنده در بخشهای مختلف اقتصادی و کندی روند تمرکز زدایی و آزادسازی های اقتصادی و همگی از جمله عوامل اجتماعی و اقتصادی هستند که توسعه کمتر بخش بیمه راد گروه کشورهای منا نسبت به سایر کشورها و مناطق مورد مقایسه به خوبی توضیح می دهند.

۷- معرفی الگو و توضیح داده های آماری

به منظور ارائه الگوی مناسب برای بررسی حق بیمه سرانه بر رشد اقتصادی، از ساختار پایه ای الگوهای رشد نئوکلاسیک استفاده شده است.

$$Y = AK^{\alpha}L^{\beta} \quad (1)$$

که در معادله فوق: Y : تولید، K : سرمایه، L : نیروی کار، A : تکنولوژی می باشند، جهت محاسبه میزان رشد هریک از متغیرها اقدام به محاسبه لگاریتم طبیعی شده است. زیرا با این روش: الف- توابع نمایی و غیر خطی به توابع خطی تبدیل می شوند لذا تخمین آسان تر می شود. ب- ضریب مدل لگاریتمی همان کشش می باشد که برای تجزیه و تحلیل اقتصادی بسیار مناسب می باشد.

$$\Delta \text{LN}(Y) = \Delta \text{LN}(A) + \alpha \Delta \text{LN}(K) + \beta \Delta \text{LN}(h) \quad (2)$$

بخشی از اثر تغییرات تکنولوژی $\Delta \text{LN}(A)$ ، بر رشد اقتصادی می تواند توسط حق بیمه مشخص می-گردد. به عبارتی پیشرفت تکنولوژی به طور محض نمی تواند منجر به رشد پایدار گردد. ابداعات و اختراعات نیاز به اعتبارات بلند مدت سرمایه ای دارند که با کاهش ریسک نقدینگی، این اعتبارات در اختیار آنها قرار خواهد گرفت. خدمات مالی فراهم شده به وسیله واسطه های مالی شامل به جریان انداختن پس اندازها، ارزیابی پروژه های اقتصادی، مدیریت ریسک و تسهیل مبادلات از ضروریات نوآوری های فنی و اقتصادی هستند. حق بیمه ها به عنوان شاخص اصلی و قیمت خدمات بیمه می باشند که با افزایش در میزان آنها، قدرت سرمایه گذاری و پس انداز شرکت های بیمه در بازارهای مالی و بازارهای سرمایه ای افزایش یافته و این به معنای افزایش میزان پس انداز کل اقتصاد می باشد که سبب افزایش اعتبارات مورد نیاز جهت تحقیق و توسعه و ارتقا کارایی و تکنولوژی و در نهایت افزایش تولید ناخالص داخلی و رشد اقتصادی خواهد شد. لذا درآمد حق بیمه را می توان به عنوان بخشی از فرآیند تکنولوژیکی در نظر گرفت و عبارت $\Delta \text{LN}(A)$ در رابطه (۲) را به دو بخش تفکیک کرد که بخش آن، تغییرات در درآمد حق بیمه (ΔPREM) و بخش دیگر مقدار تغییرات مستقیم در تکنولوژی می باشد و بدین ترتیب رابطه (۳) به دست آمده است. البته لازم به ذکر است که حق بیمه ها عملکرد سرمایه فیزیکی و انسانی را نیز تحت تاثیر قرار می دهند اما از آنجائیکه گردآوری و تبدیل حق بیمه ها به دارایی ها در کنار سرمایه فیزیکی مبهم بوده و تفکیک سرمایه فیزیکی و قراردادن حق بیمه در کنار عامل سرمایه به جای تفکیک متغیر فناوری هیچ گونه تفاوتی را در معادله برآوردی موجب نمی شود لذا عامل حق بیمه در ضریب پیشرفت تکنولوژی لحاظ شده است. با جایگزینی رابطه (۳) در رابطه (۲) رابطه (۴) به دست خواهد آمد:

$$\Delta \text{LN PREM} \quad \Delta \text{LN}(A) = \gamma A0 + \gamma A1 \quad (3)$$

$$\Delta \text{LN}(Y) = \gamma A0 + \gamma A1 \Delta \text{LN}(PREM) + \alpha \Delta \text{LN}(K) + \beta \Delta \text{LN}(h) \quad (4)$$

بنا بر این γ_{A0} به معنای تغییر در تکنولوژی به واسطه تغییر دانش فنی تولید به سبب سایر عوامل موثر بر آن و γ_{A1} به معنای شیب یا ضریب تغییر تکنولوژی با توجه به تغییر حق بیمه ها به عنوان جزئی از بخش خدمات می باشد که عامل اول مستقیماً و عامل دوم به صورت غیر مستقیم سبب تغییر در تکنولوژی گردند. اجه و دیگران (۲۰۱۱)^۱ بهطور تجربی حق بیمه سرانه و آزادسازی تجاری را وارد الگوهای رشد کرده و اثر آن بر رشد اقتصادی بررسی نموده اند. الگوی بسط داده شده با حق بیمه سرانه و آزادسازی تجاری در فرم کابداگلاسی به صورت رابطه (۵) است:

$$\text{LnGDP}_{it} = \alpha_{i0} + \alpha_{i1}\text{LnPER}_{it} + \alpha_{i2}\text{LnOPEN}_{it} + \alpha_{i3}\text{LnEMP}_{it} + \alpha_{i4}\text{LnINV}_{it} + \varepsilon_{it} \quad (5)$$

به منظور بررسی وضعیت صنعت بیمه کشور و مقایسه آن با کشورهای منا، پژوهشگر قبل از اینکه به دنبال شرح وقایع صنعت بیمه در آنها باشد، به دنبال محاسبه و ارائه شاخص ها و معیار هایی خواهد بود که بتواند در بررسی و تحلیل صنعت بیمه کشور به او کمک کند. بنا براین برای مقایسه، از آمار کشورهای منتخب منطقه منا استفاده شده است. برای تعیین و اندازه گیری میزان کمی و کیفی مشارکت صنعت بیمه در اقتصاد ملی و حتی اقتصاد جهانی از طریق شاخص سازی و محاسبه شاخص ها عمل می شود. از شاخص های مهم و پذیرفته شده فعلی در سطح کشور ها و بین الملل که برای بیان میزان مشارکت صنعت بیمه در اقتصاد ملی مورد استفاده قرار می گیرد، می توان از "میزان کل حق بیمه دریافتی"، "حق بیمه سرانه"، "شاخص نفوذ بیمه ای نسبت کل حق بیمه دریافتی به تولید ناخالص ملی" نام برد. به منظور بررسی اثر رشد بیمه بر رشد اقتصادی با استفاده از داده های سال های ۱۹۹۷-۲۰۱۰ و روش های آماری و روش پنل دیتا در چارچوب مدل به کار گرفته شده توسط "اجه" (۲۰۱۱) مدل زیر در مطالعه حاضر به کار گرفته شده است:

$$\text{LnGDP}_{it} = \alpha_{i0} + \alpha_{i1}\text{LnPER}_{it} + \alpha_{i2}\text{LnOPEN}_{it} + \alpha_{i3}\text{LnEMP}_{it} + \alpha_{i4}\text{LnINV}_{it} + \varepsilon_{it} \quad (6)$$

$$i = 1, \dots, N$$

$$t = 1, \dots, T$$

در رابطه فوق :

LnGDP_{it} : لگاریتم تولید ناخالص داخلی به قیمت ثابت ۲۰۰۰ در کشور i و زمان t

LnPER_{it} : لگاریتم حق بیمه سرانه در کشور i و زمان t

LnOPEN_{it} : لگاریتم درجه باز بودن اقتصاد در کشور i و زمان t

LnEMP_{it} : لگاریتم اشتغال در کشور i و زمان t

LnINV_{it} : لگاریتم سهم مخارج سرمایه گذاری ثابت از تولید ناخالص داخلی در کشور i و زمان t

ε_{it} : جزء اخلاص مدل می باشد.

این تمایل در اغلب سری های زمانی وجود دارد که هم جهت با یکدیگر حرکت کنند و علت این امر به خاطر وجود روندی است که در تمامی آنها مشترک میباشد. چنانچه متغیر های سری زمانی که نا ایستا هستند، در بر آورد ضرائب الگویی مورد استفاده قرار گیرند، ممکن است نتیجه به یک رگرسیون کاذب بیانجامد زیرا در متغیر هایی که از روند برخوردارند این گرایش دیده می شود که حتی در مواردی که رابطه اقتصادی معنی داری بین آنها وجود ندارد همبستگی شدیدی را نشان می دهند. بنابراین در مطالعه ی حاضر که یک تحلیل داده های تابلویی می باشد و اطلاعات سری زمانی و مقطعی به صورت همزمان به کار گرفته می شوند بایستی به ایستایی متغیر ها در طول زمان توجه نمود. لذا با استفاده از تکنیک های مرتبط در مدل داده های تابلویی، ایستایی متغیر ها نیز آزمون شده است. در ادامه به توضیح و معرفی مدل داده های تابلویی پرداخته شده است. در این تحقیق، قبل از اینکه مدل پانل دیتا تخمین زده شود، از آزمون مانایی برای تمامی سری های زمانی استفاده شده است. تعداد بسیار زیادی از سری های زمانی اقتصادی نا ایستا بوده و رگرسیون های بین آنها عموماً جعلی است. (گرنجر و نیولند، ۱۹۷۴). بنابراین لازم است که قبل از هر چیز، آزمون های ریشه واحد برای تشخیص درجه انباشتگی متغیرها بکار گرفته شود. اگر سری زمانی مورد مطالعه مانا نباشد، به دلیل بروز مشکل رگرسیون کاذب، امکان استفاده از مدل های خود رگرسیون وجود ندارد. برای آزمون مانایی، از آزمون های ریشه ی واحد استفاده شده است. در صورتی که مقدار آمارهای F محاسبه شده کمتر از مقادیر بحرانی جدول باشد، فرض صفر مبنی بر وجود خود ریشه واحد پذیرفته می شود. از میان آزمون های مختلف آزمون ریشه واحد مربوط به داده های ترکیبی، آزمونی که توسط لوین و دیگران (۲۰۰۲) انجام شدند رایج تر می باشد و بطور گسترده ای به کار گرفته می شوند. این آزمون برای کلیه متغیرهای موجود در مدل های برآورد شده استفاده شده است. نتایج آزمون برای متغیرهای استفاده شده در سطح در جدول (۱) ارائه شده است. نتایج تمامی آزمون ها نشان می دهد که تمامی متغیرها در سطح ایستا بوده و از اینرو احتیاجی به انجام آزمون های هم جمعی نمی باشد.

جدول ۱- نتایج آزمون ریشه واحد در سطح

متغیر	آزمون های ریشه واحد	سطح	وضعیت
لگاریتم تولید ناخالص داخلی	Levin	-۲.۴۲(۰.۰۰۷)	ایستا
لگاریتم درجه باز بودن اقتصاد	Levin	-۴.۴۲(۰.۰۰)	ایستا
لگاریتم حق بیمه سرانه	Levin	-۸.۷۵(۰.۰۰)	ایستا
لگاریتم اشتغال	Levin	-۲.۱۰(۰.۰۰۲)	ایستا
لگاریتم تشکیل سرمایه	Levin	-۴.۸۲(۰.۰۰)	ایستا

منبع: یافته های تحقیق. مقادیر داخل پرانتز ( ) کمترین مقدار خطای نوع اول را که منجر به رد فرضیه صفر می شود (P-value) گزارش می کنند.

۷-۱- ویژگی های مرحله رشد مداوم

قبل از برآورد مدل، ابتدا باید آزمون F لیمر و هاسمن بررسی شود. نتایج این آزمون ها در جدول (۲) ارائه شده است. آماره آزمون $F=۹۳۲$ لیمر با احتمال صفر بدست آمد که در مقایسه با آماره F جدول در سطح ۵ درصد معنی دار بوده و لذا می توان فرضیه صفر را رد کرد. مطابق آماره F؛ نتایج نشان می دهد که فرض صفر مدل مبنی بر برابر بودن عرض از مبدأهای مقاطع و مدل Pooling data رد شده و فرض مقابل آن مبنی بر وجود اثرات ناهمگنی و متفاوت بودن عرض از مبداها یعنی وجود مدل پانل دیتا تأیید می شود. مطابق آماره هاسمن؛ نتایج حاکی از آنست که فرض صفر مدل مبنی بر مدل اثر تصادفی رد شده و فرض مقابل آن یعنی مدل اثر ثابت تأیید می شود.

جدول ۲- نتایج آزمون F و هاسمن

آزمون	مقدار آماره	احتمال	وضعیت
آماره F لیمر	۹۳۲	۰.۰	تأیید مدل پانل دیتا
آزمون هاسمن	۲۸.۹	۰.۰	تأیید مدل اثر ثابت

منبع: یافته های تحقیق با نرم افزار Eviews

در مرحله بعد معادله (۵) برآورد می شود. نتایج تخمین مدل برای معادله (۵) برای کل نمونه مورد بررسی و در دوره زمانی ۱۹۹۷ تا ۲۰۱۰ در جدول (۳) ارائه شده است. جدول (۳) نتایج تخمین معادله (۵) را نشان می دهد. در مدل برآوردی، مقدار آماره دوربین واتسون (D-W) ۱.۷۲ و نزدیک ۲ بوده و نشان دهنده عدم وجود خودهمبستگی میان اجزای اخلاص در مدل می باشد. مقدار

ضریب تعیین (R-squared) معادل ۹۹ درصد می باشد و متغیرهای مستقل با احتمال ۹۹ درصد تغییرات تولید را در طی دوره مورد مطالعه ۱۹۹۷-۲۰۱۰ و برای ۱۷ کشور توضیح می دهند. در جدول (۳) تفاوت بسیار زیادی میان آماره دوربین واتسون مدل حداقل مربعات وزنی (GLS) با حداقل مربعات معمولی (OLS) وجود دارد که دوربین واتسون مدل OLS تفاوت زیادی از ۲ دارد که نشان دهنده اینست که برآورد مدل GLS نتایج بهتری نسبت به مدل OLS به همراه خواهد داشت و مدل GLS در رفع مشکل ناهمسانی واریانس و خودهمبستگی میان اجزای اخلاص با نتیجه بهتری همراه بوده است. نتایج جدول (۳) نشاندهنده اینست که رابطه معنی داری میان لگاریتم تولید ناخالص داخلی (LGDP) با لگاریتم حق بیمه سرانه (LPER) و لگاریتم آزادسازی تجاری (LOPEN) و لگاریتم اشتغال (LEMP) و لگاریتم تشکیل ثابت سرمایه ناخالص (LINV) وجود دارد. معنی داری متغیرها با توجه به آماره t سنجیده می شود. بطوریکه اگر قدرمطلق مقدار آماره t بالاتر از ۱,۹۶ باشد و یا p-value آماره t کمتر از (۰,۰۵) باشد، نشاندهنده رد فرضیه صفر مبنی بر عدم وجود رابطه معنادار میان متغیرهای مستقل و وابسته می باشد. از اینرو با توجه به جدول، آماره t متغیرهای فوق معنی دار بوده و نشاندهنده رابطه مهم و قابل توجه متغیرهای مستقل با تولید می باشند. ضریب متغیر حق بیمه سرانه معادل (۰,۲۳) می باشد و اثر مثبت و به شدت معنی داری بر رشد اقتصادی دارد. ضرایب نشاندهنده کشش ها می باشند. تحلیل ضرایب نشان می دهد که افزایش ده درصدی در حق بیمه های سرانه منجر به افزایش ۲,۳ درصدی در تولید ناخالص داخلی می شود. بطور کلی می توان گفت که بخش بیمه با ارائه خدمات و ارتباط منطقی بیشتر با سایر بخش ها از راه گردآوری حق بیمه های اندک از گروه های مختلف اقتصادی و پرداخت به موقع خسارت می تواند از زندگی اجتماعی انسان ها حفاظت کند. بیمه با ایجاد آسایش خاطر در نزد صاحبان پیشه می تواند در افزایش تولید، کاهش واردات از بازارهای جهانی و گسستن بندهای وابستگی نقشی موثر در رشد اقتصادی داشته باشد. بنابراین، بیمه با هموار کردن سرمایه گذاری، کاهش ریسک در سرمایه گذاری باعث افزایش بهره وری در دیگر بخش های اقتصادی می شود. بطور کلی صنعت بیمه از جمله نهادهای مهم و محوری مالی است که علاوه بر تأمین امنیت فعالیتهای اقتصادی و پوشش ریسک فعالیتهای اقتصادی منابع مالی شمار بسیاری از فعالیتهای اقتصادی و طرح های سرمایه گذاری در بخشهای تولیدی را نیز فراهم می کند. همچنین متغیر آزادسازی تجاری نیز اثر مثبت با ضریب ۰,۱۳ و معنی داری در سطح ۹۹ درصد بر رشد اقتصادی داخلی می شود. مطالعات در مورد تجارت خارجی و رشد اقتصادی نشان می دهد که صادرات و

واردات می توانند نقش قابل توجهی در رشد اقتصادی داشته باشند. می توان گفت در تحول اقتصادی کشورها به سوی رشد، بین الگوی تولید و واردات و صادرات پیوندی ناگسستنی وجود دارد و می توان آنها را به عنوان عاملی مهم و تأثیرگذار در کشورهای در حال توسعه، وارد مدل رشد کرد. دلیل اثر مثبت می تواند ناشی از اثر تعامل و رقابت با بازارهای جهانی و بهبود تکنولوژی مورد استفاده در کشور باشد. بنابراین هرچه اقتصاد کشور بازتر باشد، به واسطه رقابت با سایر کشورها و همچنین انتقال تکنولوژی، میزان بهره وری افزایش می یابد و در نتیجه آن، رشد اقتصادی افزایش می یابد. ضریب متغیر اشتغال معادل ۰,۳۴ و اثر مثبت و معنی داری بر رشد دارد. این متغیر بیشترین ضریب را در مدل برآوردی دارد. بطور کلی عامل اشتغال نیروی کار در کشورهای در حال توسعه مهمتر از کشورهای درآمد بالا و صنعتی می باشد. یعنی فرآیند رشد اقتصادی در این کشورها بطور عمده مبتنی بر تحولات نیروی کار می باشد. متغیر تشکیل ثابت سرمایه ناخالص نیز معادل ۰,۰۸ اثر مثبت و معنی داری بر رشد اقتصادی دارد. واقعیت مهم و متداول اینست که دست یابی به نرخ رشد مطلوب احتیاج به سرمایه گذاری دارد. سرمایه گذاری و تشکیل سرمایه پارامتر مهمی در ایجاد زمینه مناسب برای افزایش توان تولید داخلی بوده است و زمینه صادرات بیشتر را فراهم کرده و منجر به افزایش درآمد کشورها خواهد شد. با توجه به کمبود منابع سرمایه گذاری و ضرورت تخصیص بهینه این منابع جهت تحریک رشد اقتصادی، لازم است مزیت های نسبی کشور در زمینه تخصیص منابع سرمایه گذاری، به درستی شناسایی شده و با هدایت منابع سرمایه گذاری به مولدترین و کارآمدترین بخشها زمینه استفاده کارآمد از منابع محدود در جهت تسریع رشد اقتصادی فراهم گردد. علامت تمامی ضرایب قابل انتظار می باشد. بزرگترین درجه معنی داری مربوط به حق بیمه سرانه و بزرگترین ضریب مربوط به اشتغال می باشد که نشانگر تأثیر بیشتر این متغیرها نسبت به بقیه متغیرها بر رشد می باشند.

جدول ۳- نتایج رگرسیون رشد اقتصادی با پانل دیتا- اثر ثابت

Dependent Variable: LogGDP Method: Pooled EGLS (Period SUR) Cross section included: 17 Sample: 1997 2010 Total Pool (unbalanced) observations: 200			
احتمال	آماره t	ضریب	متغیر
۰,۰	*۴۰,۰۴	۲۰,۷	ثابت
۰,۰	*۱۷,۰۸	۰,۲۳	LogPER
۰,۰۱۰	*۲,۵۸	۰,۳۴	LogEMP

۰.۰	*۶.۴۴	۰.۱۳	LogOPEN
۰.۰۰۰۷	*۳.۴۶	۰.۰۸	LogINV
-	۰.۹۹	-	وزنی R-squared
-	۰.۹۹	-	غیروزنی R-squared
-	۱.۷۲	-	D-W وزنی
-	۰.۴۴	-	D-W غیروزنی
۰.۰	*۹۵۴۳۶۴۰	-	F-statistic

متغیر وابسته: لگاریتم تولید ناخالص داخلی / *معنی داری با سطح اطمینان ۹۹٪. **معنی داری با سطح اطمینان ۹۵٪

منبع: محاسبات تحقیق با نرم افزار Eviews

در مرحله بعد به دلیل اینکه هدف اصلی این مطالعه بررسی تاثیر صنعت بیمه بر رشد اقتصادی منطقه منا می باشد، از اینرو علاوه بر تخمین مدل اصلی، به بررسی تاثیر حق بیمه بر رشد اقتصادی هر کدام از کشورهای بطور جداگانه پرداخته می شود، نتایج در جدول (۴) ارائه شده است که نشان می دهد بیشترین ضریب مربوط به قطر و کمترین ضریب مربوط به مالت می باشد. در تمامی کشورهای گروه منا، حق بیمه سرانه تأثیر مثبت و معنی داری بر رشد اقتصادی داشته است.

جدول ۴- تأثیر حق بیمه بر رشد کشورهای منطقه منا

احتمال	آماره t	ضریب	متغیر
۰.۰	۶۳۸۳	۲۲.۱۵	ثابت
۰.۰	۲۱۶	۰.۲۷	حق بیمه الجزایر
۰.۰	۲۹۶	۰.۴۱	حق بیمه بحرین
۰.۰	۱۹۷	۰.۴۲	حق بیمه مصر
۰.۰	۱۰۳	۰.۲۴	حق بیمه ایران
۰.۰	۴۸۱	۰.۴۸	حق بیمه اردن
۰.۰	۲۹۵	۰.۴۶	حق بیمه کویت
۰.۰	۴۱۶	۰.۵۴	حق بیمه لبنان
۰.۰	۲۷۹	۰.۴۴	حق بیمه مراکش
۰.۰	۴۵۲	۰.۳۴	حق بیمه عمان
۰.۰	۱۹۰	۰.۸۰	حق بیمه قطر
۰.۰	۲۱۷	۰.۲۱	حق بیمه عربستان
۰.۰	۲۱۰	۰.۴۹	حق بیمه تونس

۰،۰	۳۱۷	۰،۲۸	حق بیمه ترکیه
۰،۰	۲۱۴	۰،۲۴	حق بیمه امارات
۰،۰	۸۷	۰،۳۱	حق بیمه قبرس
۰،۰	۳۲۲	۰،۰۶	حق بیمه مالتا
۰،۰	۷۶	۰،۲۴	حق بیمه اسرائیل

متغیر وابسته: لگاریتم GDP

منبع: یافته های تحقیق

۸- نتیجه گیری

پژوهش حاضر به بررسی تاثیر صنعت بیمه به عنوان یک نهاد واسطه گر مالی بر رشد اقتصادی در کشورهای منتخب منطقه منا طی دوره ۱۹۹۷-۲۰۱۰ پرداخته است. منطق نهفته این است که اهمیت بخش بیمه در بطن مجموع واسطه گری های مالی در گذر زمان افزایش یافته است و بزرگی (شدت و میزان) روابط بین بیمه، بانکداری و بازارهای سرمایه نیز افزایش یافته است. در نتیجه، تأثیر احتمالی بیمه بر اقتصاد باید افزایش یافته باشد و کشور های منطقه منا می توانند از این پتانسیل های موجود در صنعت بیمه جهت افزایش رشد با ثبات بهره گیرند.

جهت تبیین این موضوع در پژوهش انجام شده، ابتدا مبانی نظری مرتبط با موضوع تحقیق بررسی و سپس به مطالعه وضعیت صنعت بیمه در منطقه منا پرداخته شده و در نهایت به منظور برآورد کمی میزان اثر گذاری رشد بیمه بر رشد اقتصادی با به کارگیری مدل رشد اقتصادی در چارچوب مدل رشد اجه با استفاده از داده های سری زمانی طی دوره ۱۹۹۷ تا ۲۰۱۰ و به کار گیری روش پانل دیتا، نتایج برآوردی مورد بررسی و تجزیه و تحلیل قرار گرفت.

بر اساس نتایج حاصل از برآورد مدل رشد اقتصادی پژوهش ملاحظه گردید، تمامی ضرایب بر آوردی علامت های مورد انتظار را در چارچوب تئوری و فرضیه های تحقیق دارا بوده و در سطح اطمینان ۹۹٪ از اعتبار آماری لازم بر خوردار می باشند. بالاترین ضریب به دست آمده مربوط به متغیر اشتغال (G EMP) می باشد. بر اساس ضریب مذکور یک درصد افزایش در اشتغال، منجر به افزایش ۰/۳۴ درصدی در رشد اقتصادی کشور های منتخب تحت بررسی طی دوره ۱۹۹۷-۲۰۱۰ گردیده است.

لذا در چارچوب تئوری و مطالعات قبلی، اهمیت سرمایه گذاری به ویژه در زمینه نیروی انسانی، جهت دستیابی به رشد بالای اقتصادی در این مطالعه نیز تأیید می گردد. هم چنین افزایش ده

درصدی در حق بیمه های سرانه منجر به افزایش ۲,۳ درصدی در تولید ناخالص داخلی می شود. در حقیقت با سطح اطمینان ۹۹ درصد بین رشد صنعت بیمه و رشد اقتصادی رابطه معنا دار حاصل گردیده و به عبارتی توسعه بازار بیمه بر رشد اقتصادی کشور های مورد نظر تاثیر مثبت داشته و دیدگاه شومپیتر یا نظریه های رهبری عرضه در بررسی حاضر نیز تایید می گردد. در بر آورد ضرایب متغیر های مدل برای تک تک کشور ها ملاحظه گردید ضریب نفوذ بیمه در تمام کشور های تحت بررسی طی دوره ۱۹۹۷-۲۰۱۰ دارای علامت مثبت می باشد. ضریب این متغیر برای کشور ایران، ۰/۲۴ به دست آمده که در سطح اطمینان ۹۹٪ بیان می نماید، یک درصد افزایش در ضریب نفوذ بیمه منجر به افزایش ۰/۲۴ درصدی در رشد اقتصادی گردیده است. همچنین بالاترین ضریب مربوط به قطر و کمترین ضریب مربوط به مالت می باشد. در تمامی کشورهای گروه منا، حق بیمه سرانه تأثیر مثبت و معنی داری بر رشد اقتصادی داشته است.

منابع

- ابریشمی، ح. (۱۳۸۲). "مبانی اقتصاد سنجی"، انتشارات دانشگاه تهران
- پیروز، ک. (۱۳۸۲). "تاثیر صنعت بیمه بر شاخصهای اقتصادی ایران"، اقتصاد، دانشگاه مازندران
- تودارو، م. (۱۳۸۳). "توسعه اقتصادی در جهان سوم"، مترجم فرجادی، غ. انتشارات کوهسار
- جباری، غ. (۱۳۵۲). "موسسات بیمه"، تهران، چاپ پیروز، (چاپ دوم).
- رضانی، ر. (۱۳۸۸). "بررسی تاثیر توسعه صنعت بیمه بر روی رشد اقتصادی"، همایش بین المللی صنعت بیمه چالش ها و فرصت ها، فصل نامه ششم و هفتم
- روزبهان، م. (۱۳۷۰). "مبانی توسعه اقتصادی"، انتشارات دانشگاه شهید بهشتی
- فراهانی، ر. (۱۳۸۶). "بررسی رابطه میان مصرف انرژی برق و رشد اقتصادی در کشورهای منتخب صادر کننده نفت"، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تهران.
- کاردگر، ا. (۱۳۷۶). "ارتباط رشد اقتصادی با رشد صنعت بیمه"، فصلنامه صنعت بیمه، سال دوازدهم، شماره ۴۵
- کریمی، آ. (۱۳۸۲). "کلیات بیمه"، چاپ دهم، انتشارات بیمه مرکزی ایران
- کشاورز حداد، غ. (۱۳۸۱). "اهمیت بخش خدمات مالی در اقتصاد کشور بررسی تحلیلی موسسات مالی و بیمه و بانکداری در تولید ملی"، فصلنامه پژوهشی اقتصاد ایران، شماره ۲۱
- مظلومی، ن. (۱۳۷۶). "قواعد تصمیم گیری در مدیریت ریسک"، فصل نامه صنعت بیمه، سال ۱۲، شماره چهارم، بیمه مرکزی ایران
- محمود صالحی، ج. (۱۳۷۶). "فرهنگ اصطلاحات بیمه ای و بازرگانی"، نشر پرتو، دانشگاه علامه طباطبائی
- نادری، م. (۱۳۸۲). "توسعه مالی و رشد اقتصادی"، فصل نامه پژوهش های اقتصادی ایران
- هوشمند، م. (۱۳۷۸). "نقش بیمه در فرایند توسعه اقتصادی"، مجله دانشکده علوم اقتصادی و دارایی
- هال، ج. (۱۳۸۳). "مبانی مهندسی مالی و مدیریت ریسک"، دانشگاه بیمه اکو
- وریان، ه. (۱۳۸۶). "رویکردی جدید به اقتصاد خرد میانه"، مترجم پور مقیم، سید جواد، نشر نی
- سلطانی، ح. (۱۳۹۰). "تحلیل ارتباط گسترش صنعت بیمه و رشد اقتصادی در کشورهای در

- حال توسعه‌ی منتخب (الجزایر، اندونزی، مالزی، پاکستان، ترکیه، فلیپین، مصر و هند) و مقایسه آنبا ایران طی دوره ۲۰۰۹-۱۹۷۶"، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد

- Adams, M. (2005), "Risk Measuring", Journal of Risk and Insurance" Vol. 58, No. 5, PP 67-85.
- Development Journal, Vol. 12, No. 2, PP 31-43.
- Anderson, J. (2002), Norwegian School of Economics and Business Administration, Norway
- Adams, M. and Andersson, J. (2000), "The Historical Relation Between Banking, Insurance and Economic Growth :1830 to 1998", University of Wales Swansea, UK. Norwegian School of Economics and Business Administration, Norway.
- Ben, H. (2000), "Human Capital", Risk Paper, Vol. 5, No. 54, PP 56-67.
- Beranson, V. (1988), "Macro Economic Theories", PP 377-381.
- Binstock, M. (1998), "The Relationship Between Property Liability
- Bill, G. (1976), "Stock Market". Journal of Economic, Vol. 14, No. 3, PP 45-65.
- Conference In Canada, Journal of Economic, Vol. 14, No. 3, PP 45-65.
- Dimitriadis, G. (1996), "Macroeconomic Variables and Demand for Life Insurance", Faculty of Actuarial Science and Statistics, Business School, City University, London.
- Francois, O. (1990), "The Economic Significance of Insurance Markets in Developing Countries", The Journal of Risk Aid, Vol. 2, No. 56, PP 15-21.
- Green, J. (1990), "Bank of Natural Capital", World Development Indicators Publication Journal, Vol. 65, No. 4, PP 78-94.
- Holsber, J. (1999), "Respositioning of Insurance Industry in Financial Sector and Its Economic Role", The Geneva Papers on Risk and Insurance, Vol. 24, No. 2, PP 23-42.
- ILLhan, E, Int.J.Eco.Res.2011, issn ,6158
- Jianti, F. (1975), "The Impact of Strategic Scope and Market Development on Local Search Arising From Intra-Group Buyer-Supplier Ties", National University of Singapore Business School.
- Jung, M. (1986), "Policy Issues in Economic", Journal of Insurance, Vol. 3, No. 11, PP 44-53.
- Khan, R. and Senhadji, Y. (1985), "Development and Growth", Journal of Risk and Insurance, Vol. 58, No. 5, PP 54-65.
- King, H. and Levine, F. (1993), "Models of Business Cycle", Quarterly Journal of Economics, Vol. 14, No. 3, PP 45-65.
- Kugle, M. (2005), "Does Insurance Promote Economic Growth? Evidence From UK.", Journal of Insurance, Vol. 12, No. 2, PP 31-43.
- Lucas, R.E. (1988), "On the Mechanics of Economic of Monetary Economics.", Journal Economics, Vol. 65, No. 4, PP 78-94.

- Lea, H.(2001),"Why People Become Poor?",Central University of West China, Economic College,Economic Paper,Vol. 5,No. 7,PP 23-54.
- Mackinon, E. and Shaw, A. (2003),"Primum of Life Insurance" ,April 4 ,Britian College Economics,Journal of Risk, Vol. 1, No. 2, PP 31-41. -Skipper, H. (2002), "Paper for OECD Conturies", American Risk and Insurance Association, Vol. 12, No. 2, PP 31-41.
- Sollow, R. and Merton, F. (2004),"Economic Growth and Life Insurance Market", Draft Paper From The Department of Economic, Vinea University of Economics.

